

כוח הבחירה הנפלא בעוזו

אמנם הצדיקים הם כבר למודים להיות נמשכים אחר הטוב הכללי, ומכניעים את הטוב הפרטי לגביהם. הם, בראותם שהרע עם כל אפסיותו מצד הדמיון, יש לו כמו כן תעודה כללית, שישמשו בעולם הכחות הרעות שיצאו אל הפועל דוקא על ידי עומק הרע, הם מתפלאים לומר, איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה – לו לא היתה התעודה הטובה שיש להמציאות שסיבבה הכח המעיר לעשות הרע בכלל, נגלית לפנינו ומצטרפת עם הכח הדמיוני, היתה בודאי קשה להכבש. אמנם הקב"ה איבד דרכן של רשעים מנגד עיניו, שלא תתראה בחוג הבחירה שיסוד הצדק והרשע עליו בנויים.

אבל בהתגלותה בכל ערכה, תראה באמת להר גבוה, כלומר שיתגלה ערך תעודתו החזקה במציאות הוייתו, שאם כן כל תביעותיו הן ממשיות לפי האמת, אלא שעומק היותר נעלה של האמת לאמיתתה, נגלה דוקא על ידי כיבושו ושלילותו, אבל איננו בשום אופן חוט השערה, דבר המתבטל באפס יד, כי אם הר גבוה שכח ענקי דרוש לכובשו, וזהו כח הבחירה הנפלא מאד בעוזו, שנגמר בעצם על ידי עזרתו של הקב"ה, ו"לולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", ו"לא נתנה לעין רשות לראות, ואלמלא ניתן רשות לא היה אפשר לעולם לעמוד מפני המזיקין".

ושרו של עשו המתאבק עם יעקב, טרם שעלה השחר אין לו רשות כלל לגלות את שמו, כי אם משיב למה זה תשאל לשמי. שכיון שתעשה למטרת השם, היינו התעודה שהיא חפץ טוב, כבר לא יצא זה התכלית המכוון מהרע לעמקו. על כן הקב"ה באמת מעצים כחם של צדיקים לעשות רצונו.¹

חזרה

צדיק הוא אדם שהתודעה שלו בוחרת להשתמש בטוב. יכול להיות שהוא ישתמש גם ברע, כגון כוחות שבשורשם הם חיוביים (והם נותנים לו עוצמות חיים), או כגון עברה לשמה. הנקודה החשובה היא שהם, 'מכניעים את הטוב הפרטי לגביהם' – לגבי הטוב הכללי, הטוב הפרטי הוא מפורסמות. כמו שהרע הפרטי מתחיל במפורסמות ואז הוא משתלב בדברים

¹ פנקס יג, כג.

אמיתיים, כך יש גם טוב פרטי שמתחיל ממפורסמות ובסופו של דבר הוא יכול להיות גם עבודת ה'. כמו שאצל הרמח"ל² אדם מתחיל מ'להתענג על ה' ועובר למצב של 'לעשות נחת רוח'³. זו הכוונה שהם מבטלים את הטוב הפרטי לגבי הטוב הכללי. ((למה זה לגביהם, לכאורה היה צריך להיות לגביו? אולי בגלל שטוב הכללי הוא ריבוי)).

הזכרנו את המקור במסכת ביכורים, על כך שתיקנו שהכהן יקרא לכולם את מקרא הביכורים. הרב מדבר שם על בעלי רוח נדבה, אלו אנשים בעלי השכלה אלוקית ואהבת ה', והם צריכים לבטל את מידת החסידות שלהם בשביל מושג כללי. הרב אומר שהעבודה לצורך הכלל היא 'הגדולה שבנדבות' – 'עבודתנו לצורך הכלל היא כוללת גם כן כמו כל התנדבות גם את שאר רוחנו אף על פי שהיא הגדולה שבנדבות'⁴.

הצדיק

אמנם הצדיקים הם כבר למודים להיות נמשכים אחר הטוב הכללי, ומכניעים את הטוב הפרטי לגביהם. הם, בראותם שהרע עם כל אפסיותו מצד הדמיון, יש לו כמו כן תעודה כללית, שישמשו בעולם הכחות הרעות שיצאו אל הפועל דוקא על ידי עומק הרע, הם מתפלאים לומר, איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה.

מדובר על צדיקים שבתודעה שלהם בחרו בטוב – כניסתם לטוב הייתה מהצד הפרטי שלהם, 'להתענג על ה'', שזה איך שהטוב מתייחס אליהם, והם עוברים מהפרט לכלל – 'לעשות נחת רוח לקב"ה'. הטוב שמתייחס לאדם, הוא ההשכלה שלו ואהבת ה' שבתוכו, ואחר כך האדם מגיע להתעסק בחזיון עצמו. זו מדרגה של 'ראיה' (בניגוד לשמיעה⁵), שהאדם יכול

² הקדמה למסילת ישרים. [הכוונה שכשאדם עסוק ב'להתענג על ה' הוא עדיין עסוק בעצמו. וכשאדם 'עושה נחת רוח', הוא עובר להתעסק בקב"ה. א.ש.ל.]

³ הרב מסביר באריכות את ההבדל בין השלמות הפרטית של 'להתענג על ה' ובין עשיית 'נחת רוח'. הדוגמה לזה היא אדם שהציל עיר גדולה של מיליוני בני אדם, והוא מקבל על זה פרס של מאה אלף שקל. האם מה שמשמח אותו הוא הפרס, או שהוא מבין את המשמעות של הצלת מיליוני אנשים. (מוסר אביך, ב, ד).

⁴ עין איה, ביכורים, מ.

⁵ חוש הראיה הוא בעצם 'צילום' של ה'חוק', וחוש השמיעה הוא יכולת הקשבה שמתחוללת בתוך האדם. בהתאם לכך אדם שומע רק מה שקרוב, ואילו הוא יכול לראות גם במרחק עשרות קילומטרים. כך גם בעולם המחשבה, השמיעה מבטאת את איך שהדברים נמצאים בתוך האדם – הבנה. וראייה מבטאת תפיסה של דברים מרחוק.

הרב הנזיר מדבר הרבה על ההבדל בין ההיגיון הישראלי, שהוא הגיון 'שמעי', להגיון האנושי שהוא רואה את הדברים מרחוק. החלוקה הזו ודאי נכונה, לכל יהודי יש יחס לדברים, והם נמצאים בתוכו בצורה של שמיעה ולא רק ראייה. אבל בתוך ההיגיון השמעי יש כוח של ראייה, שהוא היכולת לראות את הדברים מצד עצמם ולא רק מצד איך שהם מתייחסים אלי. כוח של ראייה שבא מתוך תכונה של שמיעה ודאי גדול יותר משמיעה לבד. [א.ש.ל.]

לראות את הדברים מרחוק, בצורה כללית, ובכך הוא יכול להיות חלק מדבר גדול, ולא לתלות הכל במה שהוא מבין. ודאי שאנו לא באים לפסול את המעלה של ההבנה, אלא שיש גם מעבר למה שאדם מבין.

אחרי שהאדם עובר מהנקודה הפרטית לכללית, הוא רואה דבר נוסף – את האפסות של הרע – שהוא רק דמיון. כשהוא היה בשלב של להתענג על ה', הבחירה הייתה יותר מסובכת – כי הוא נמצא בעולם של מפורסמות, ובעולם של מפורסמות מצד אחד מושך הטוב ומצד שני מושך הרע⁶. במקום כזה לא כל כך ברור שהרע הוא דמיון כי גם הרע נראה כמענג, האדם נמצא בתווך בין שתי אמירות ושני דברים שמענגים, והוויכוח הוא מהו העונג האמיתי. אבל כשהאדם מגיע למצב הכללי, הוא מבין שאמנם מצד הדמיון הרע הוא שטויות, אבל מצד האמת, מצד התפיסה השכלית, הוא מבין שהרע הזה יביא טוב, יש בירור אלוקי שמתברר דווקא דרך עומק הרע.

הבירור הזה יכול לבוא רק מהרשע, כיוון שאם הצדיק היה בוחר ברע בשביל לעשות טוב, זה כבר לא היה רע, זה היה טוב, כמו 'עברה לשמה'⁷. אבל הרשע – 'עומק הרע' – הוא דמות שמנצלת את התופעה הזו להרע ממש, הרע במוכן הזה איננו רק רע רצינולי⁸, אלא אנשים שמנצלים את הכוחות האלו להשמדה, הרס וחורבן.

עומק הרע

אצל הרשע הרע הוא באמת רק דמיון, ברגע שהוא יראה שזה דמיון הכל יעלם. ואילו הצדיק רואה איך שהדמיון הוא רק הכניסה למקום של הרע, אבל אחרי שהאדם בוחר ברע, מצטרפת גם תודעה של רע, ואז הוא באמת יכול להשתמש בכוחות האלו בתור רע. אז נכון שהשער היה דמיון, אבל אחרי השער, אדם בוחר בדבר, ואז גם התודעה שלו נכנסת עמוק לתוך התופעה – זהו עומק רע. את כל זה הצדיק רואה כצורך של המציאות – ההר הוא השילוב של הדמיון והתודעה עם הצורך ברע.

כשהקב"ה ברא את מלאך המוות, יכול להיות שהוא לא היה שטני. מוות פירושו, שאם אתה לא דבוק בקב"ה, אתה מת. זו לא תופעה שלילית, אולי זו אפילו הפסגה של הטוב – הקב"ה ברא את הרע כאופציה, יש לאדם אופציה לא לחיות וממילא להיות קשור למוות, אבל

⁶ בעולם של מפורסמות הנידון הוא העולם המוסרי (במוכן שהנושא הוא האדם והתבונה שלו), במקום זה העבודה של האדם היא הבירור והמאבק שבין טוב לרע.

⁷ עבירה לשמה, היא עבירה שנעשית מתוך תחושת זרות גדולה לרע, אבל מתוך הבנה שאין ברירה וצריך להשתמש ברע כדי להציל.

⁸ עיין 'שיטת יצר הרע ה'.

אף אחד לא ביקש ממנו לנצל את הכוח הזה. כשאדם חטא, הוא לקח את הכוח הזה והפך אותו לכוח שטני. השילוב של דמיון, תודעה שנבנית במקום הזה, ואחר כך ניצול המקום הזה לשלילה – הוא השטן, זה כבר הר גבוה. זה ממש כמו ילד קטן שיושב במכונית שנמצאת במדרון, והוא רק מוריד את ההנדברקס, זו פעולה שאפילו ילד מסוגל לעשות, אבל אחר כך זה צובר כל כך הרבה תאוצה, כל כך הרבה כוחות, שהאדם כבר לא יכול לשלוט בזה.

עכשיו נשאלת השאלה, איך יש לאדם את הכוח לעמוד מול הסחף הנוראי הזה – 'הם מתפלאים לומר, איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה?'

התעודה הטובה

הם מתפלאים לומר, איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה – לו לא היתה התעודה הטובה שיש להמציאות שסיבבה הכח המעיר לעשות הרע בכלל, נגלית לפנינו ומצטרפת עם הכח הדמיוני, היתה בודאי קשה להכבש. אמנם הקב"ה איבד דרכן של רשעים מנגד עיניו, שלא תתראה בחוג הבחירה שיסוד הצדק והרשע עליו בנויים.

אבל בהתגלותה בכל ערכה, תראה באמת להר גבוה, כלומר שיתגלה ערך תעודתו החזקה במציאות הוייתו, שאם כן כל תביעותיו הן ממשיות לפי האמת, אלא שעומק היותר נעלה של האמת לאמיתתה, נגלה דוקא על ידי כיבושו ושלילותו, אבל איננו בשום אופן חוט השערה, דבר המתבטל באפס יד, כי אם הר גבוה שכח ענקי דרוש לכובשו, וזהו כח הבחירה הנפלא מאד בעוזו, שנגמר בעצם על ידי עזרתו של הקב"ה, ו"לולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", ו"לא נתנה לעין רשות לראות, ואלמלא ניתן רשות לא היה אפשר לעולם לעמוד מפני המזיקין".

'התעודה הטובה שיש למציאות' היא זו שנותנת לאדם את הכוח להתמודד עם הרע. אם היא לא הייתה נגלית, הוא היה קשה להיכבש. הרע הוא הר, בגלל שפתאום רואים איך באופן אובייקטיבי אי אפשר להתמודד איתו. מה שעוזר להתמודד הוא ההבנה שגם לרע יש תכלית של טוב. התעודה הטובה היא לא רק השקפת עולם, אלא היא הכוח עצמו, היא דבר ממשי.

הצדיק בוכה כי פתאום הוא מבין שהוא קיבל מתנה, המתנה היא שאליו כן נגלתה התעודה הטובה, ובעזרתה הוא הצליח לכבוש את הרע, אבל לרשעים הקב"ה לא גילה אותה. זה הפשט של הביטוי 'שכר מצווה מצווה'⁹ – הצדיק בחר בתוך העולם הדמיוני, להיות צדיק,

⁹ מסכת אבות, פרק ד, ב.

ואז הוא זוכה לראות את היסוד השכלי של המציאות, מבט זה הוא השכר, והוא נותן לו את הכוח להתמודד עם הרע. ראיית ההר איננה רק השקפת עולם של צדיקים, אלא תפיסה מציאותית של העולם שהיא השכר של הצדיק.

כלומר, בהתחלה אדם חי בעולם של טוב ורע, בעולם כזה הטוב והרע הם דמיון, אם אדם בוחר ברע הדמיוני, הוא מוביל אותו לרע שטני ועמוק; אם אדם בוחר בטוב הדמיוני, אז הוא יוביל אותו לטוב האובייקטיבי; כשאדם מגיע לטוב האובייקטיבי, פתאום מתגלית לו התעודה והוא רואה את העולם בצורה של אור, הוא עובר מעולם של מפורסמות לעולם של מושכלות; ואילו הרשע נשאר במפורסמות. ברגע שהתעודה מופיעה היא חושפת לאדם את האמת, כשנחשפת לאדם האמת הוא עלול להיבהל מעומקי הרע, אבל חוץ ממעמקי הרע, הוא רואה גם את עומקי הטוב. ממילא מגיע כוח נוסף – היכולת להתמודד.

כח הבחירה הנפלא בעוזו

מה בעצם קורה לעולם המוסרי של הצדיק? האם בעולם המושכלות יש בחירה חופשית? לכאורה דווקא בעולם שלנו (מפורסמות) יש בחירה חופשית, כמו שאנחנו מכירים. אבל בעולם המושכלות, האמת כל כך ברורה, והשקר כל כך גלוי, עד שלא נותרה לאדם בחירה – בדיוק כמו שאדם לא יכניס את היד שלו לתנור בוער, כי ברור לו שהיא תישרף. אבל רואים במורה נבוכים¹⁰, שאדם הראשון חי בעולם של מושכלות ובכל זאת חטא. יוצא שגם בעולם של אמת ושקר יש בחירה חופשית. כך גם אומר הרב, יכול להיות שדווקא בעולם של אמת ושקר נמצא הנחש, כמו שאותו נחש שהציע לאדם הראשון לחטוא היה בעולם של מושכלות. לכן 'הם מתפלאים', פלא איננו ספק, פלא הוא תדהמה, פתאום נחשפת לאדם המגמה של העולם, המגמה היא 'יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום ובורא רע'¹¹, הקב"ה ברא טוב וברא רע, וצריך להילחם ברע, לנצח אותו ולתקן אותו.¹²

אבל הדבר החשוב, עיקר ההבנה של הצדיק, הוא שהטוב יכול לנצח את הרע. אדם שנמצא בעולם של המפורסמות, לעולם לא יוכל לנצח את הרע, משתי סיבות: הראשונה, שהוא לא רואה את מעמקי הרע, אבל הסיבה השנייה הרבה יותר חריפה והיא שאין לו את הכוחות להתמודד, אין לו את תחושת החופש והיכולת.¹³ בלהיות אדם שטוף בתאוה יש שני פגמים,

¹⁰ מורה נבוכים, חלק א, פרק ב.

¹¹ ישעיהו, מה, ז.

¹² כלומר, סתם הרים זה משעמם, אבל זה שיש יכולת, צורך ואפשרות לברר את הטוב והרע – זה עולם מופלא. בעצם כל המציאות תלויה בבחירה שלו. [א.ש.ל.]

¹³ הרב מסביר את התוקף של החופש, כמבוטא בתחושת ההודאה של האדם. כשלא הודתה לקב"ה, היא חשה בצורה חזקה את התוקף של העולם המוסרי שיש לה. ההרגשה הזו נתנה לה תחושה ערכית גדולה

הראשון הוא עצם העובדה שהוא שטוף בתאוה, והשני, עוד יותר חמור, הוא שאין לו את תחושת החופש של האדם, אין את תחושת העוצמה שהוא יכול לנצח תהליכים שלמים. התעודה היא כוח עצום, התעודה לא נגלית לאדם באופן אינטלקטואלי, היא נגלית לו הווייתית, היא יכולה לנצח. יותר מזה: היא משתמשת ברע כדי לנצח, ובכך לחשוף את עצמה.

'התעודה הטובה שיש להמציאות, שסיבבה הכח המעיר לעשות הרע'. מי גרם לרע להיות, הטוב, הוא סיבב אותו בשביל לנצח אותו – זו התעודה שמתגלה לאדם. באותו הזמן שמתגלה לאדם עומק הרע, שהוא עוצמה גדולה, מתגלה לו עוד דבר, התעודה – הוא רואה את השלמות האלוקית שטמונה בתוך התופעה הזו – ובשלב השני נגלית לו היכולת לכבוש את ההר הזה, התגלות התעודה היא שמאפשרת לו לכבוש.

ישנה מדרגה שאדם מפחד מלעבור על דבר ה', ובשביל כך הוא מוכן אפילו לעבור ייסורים. ודאי שזו מדרגה גדולה, אבל אצל רבי עקיבא עוצמת הטוב כל כך חזקה, עד שאין פחד – הרע לא מאיים עליו; לא רק הרע הדמיוני, אלא גם הרע בכל העומקים שלו ובכל ייסורי הגיהנום שהוא מכיל. בשבילו 'לחיות את הרע' זה שכר מצווה, כי הוא מבין שכל הייסורים וכל החושך שהוא עובר, באים בשביל להתמודד, לנצח אותם ולהפוך אותם ליצירה אלוקית. יש לו תחושה של כוח עצום, שנותן לו חופש ויכולות ליצור יצירות אלוקיות. זה הכוונה 'לו לא הייתה התעודה הטובה שיש להמציאות נגלית לפניו, הייתה בודאי קשה להכבש' – ומכיוון שנגלתה לו התעודה, הוא חש את הכוח העצום שלה.¹⁴

דרכן של רשעים

אמנם הקב"ה איבד דרכן של רשעים מנגד עיניו, שלא תתראה בחוג
הבחירה שיסוד הצדק והרשע עליו בנייים.

העונש של הרשע הוא כפול, לא רק שהוא חי בזבל, הוא גם לא רואה את האמת – 'הקב"ה איבד דרכן של רשעים'. האמת איננה רק מחשבה אינטלקטואלית, אלא היא מה שנותן לאדם יכולות וכוח. לכן כשאדם הראשון חטא ועבר ממושכלות למפורסמות, קרה דבר נוסף,

ויכולת לבחור. 'שהרי כוח ההודאה שהאדם מודה לקונו, הוא אוצר בתוכו חלק גדול מן המוסריות ורוממות מעלת נפש האדם, ולא יתכן שיחסר מן המציאות'. (עין איה, ברכות, א, עח). [רק אדם בעל נפש טובה מסוגל לחוש רגש של הודאה. (עין איה, ברכות, פרק ט, רפז). א.ש.ל.]

¹⁴ יש לרב סוגיה על 'נפש חזקה'. נפש חזקה היא אישיות שחשה את עוצמת החופש שנתנה לה, ויודעת לנצל אותה בשביל להופיע את הטוב. אחד התנאים לנפש חזקה הוא, שהאדם יודע לראות גם את החסרונות שלו ואת דרך התיקון שלהם. בעצם הוא חושף את התוקף של הרע והחיסרון, ואת התעודה שלו לטוב, וזה נותן לו חופש, שמחה ויכולת. (פנקס יג, יא; עין איה, ברכות, ג, לו).

שהוא בעצם לא ידע שאפשר לחזור בתשובה. עולם בלי יכולת לחזור בתשובה, הוא עולם של עצבות!¹⁵ זה גופא החטא והתוצאה שלו, שהוא לא מרגיש את היכולת לצאת החוצה, (כמו שלא צריך לשמור על עבד שלא יברח, כי עצם העבדות כובלת אותו), מכיוון שהיכולת לצאת החוצה היא להכיר בעובדה שאפשר לצאת החוצה. ברגע שאדם יודע שיש לו את היכולות, אז כבר רוב הבעיה נעלמת!¹⁶

הכוח הרע בתחילתו בעל קסם, אבל אחר כך הוא אוכל את האדם מבפנים. הרע מפרק את עצמו, לכן גם הרשע הכי גדול בסופו של דבר נופל!¹⁷ זו הכוונה שהקב"ה 'אבד דרכם של רשעים מנגד עיניו', העיניים הם התעודה, הרשע לא רואה את המבט האלוקי, אם הוא היה רואה, הוא היה יכול לנצל את הכוח הזה לרע. בהתחלה הייתה לו עוצמה גדולה, כיוון שבאמת הוא השתמש עם הדמיון שלו במימדי העומק של הרע, אבל אח"כ הוא נאכל מבפנים; אצל הצדיק הפוך, מכוח הבחירה להיות טוב ולבטל את הטוב הפרטי, נחשף לו המבט של המושכלות, שהוא נותן לו עוצמה גדולה וכוח אדיר.

'לא תתראה בחוג הבחירה, שיסודי הצדק והרשע עליו בנויים' – חוג הבחירה הוא היכולת לראות את יסודי הצדק והרשע, הכוונה היא שלרשע לא תתראה התעודה, מה שהצדיק כן רואה. הצדיק מבין שמה שנותן את הכוח הוא התעודה, והקב"ה דאג לכך שהרשע לא יראה את זה. גם ככה הרשע עושה רע, גם ככה הוא בנה כוח שטני, אם הוא היה רואה את כוח הבחירה, כמה רע הוא היה יכול לעשות! ?

עונש

עריפת הראש של המלך¹⁸, הייתה תהליך בחירי, כמו שהרב מתאר את ביטול הפילוסופיה¹⁹, אבל בסופו של דבר הוא מה שגרם לאנושות ליפול לדמיון – לחיות בדמיון זה עונש. אפשר לנסות לתאר איך יראה גיהנום של עולם פוסטמודרני, אם בעולם הדתי של ימי הביניים היה צריך שיפודים ועינויים בשביל לרפא את העולם, בעולם שלנו לא יצטרכו את כל זה – יכול להיות שכל מדור של גיהנום הוא הגדרה פסיכולוגית של איזה תסביך, והאדם חי בתוך התסביך ומודע לו אבל לא מסוגל לצאת ממנו. זה אוכל אותו ואוכל אותו,

¹⁵ אורות הקודש ג, עמ' קה.

¹⁶ שם.

¹⁷ עין איה, ביכורים, לו. שם הרב מסביר שכלל שהרשע עולה, הוא נופל, לכן יש שמחה בהצלחה של הרשע.

¹⁸ היינריך היינה על קנט. (עין ראש פינה – חנוכה ביהמ"ד' הערה 12). ה'מלך' הוא המהות של החיים, מי שמתעסק

רק בפרקטיקה ובמידות, מאבד את היחס ל'מלך'. [א.ש.ל.]

¹⁹ אורות, ישראל ותחייתו, פרק יז.

וכולם מסתכלים עליו ורואים אותו – לא צריך גיהנום יותר גדול מזה. המדור הכי קשה של הגיהנום נקרא 'בור', בכור אדם עובר מאש למים, לאו דווקא שזו אש כל כך חזקה, אפשר לקחת שתי דמויות שכל אחת חיה בתסביך מנוגד של השני, ולתת להם לחיות אחד עם השני, אין עינויים יותר גדולים מזה, לא רק שאדם מתוסבך עם עצמו אלא הדמות השניה בדיוק הפוכה ממנו, והם פשוט נהנים לאכול אחד את השני.

אחד הדברים הקשים הוא, שאדם מפחד להסתכל ברע, כי מכיוון שהוא לא רואה את הרע הוא גם לא יכול לנצח אותו. אבל כשאדם עומד מול הרע במבט בהיר, והוא רואה הכל כתופעות אובייקטיביות, בעלות כוחות ויכולות אדירות, אז נכון שזה נורא ואיום, אבל זה גם נפלא, בגלל שגם הטוב מתבהר, ונחשפת בריאה אלוהית שיש בה טוב ורע שנאבקים, והטוב מנצח וכובש. זהו מבט הרבה יותר מופלא. לרשע הקב"ה סילק את המבט הבהיר, זה העונש שלו, שהוא כל הזמן חי בתוך הלכלוך. לרוב בני האדם אין חופש, הם נמצאים בתוך ההשגחה המינית²⁰, כולם פועלים תחת אותה הגדרה. עולם כזה הוא מאוד חזק, זורם ובעל מבנים, אבל הוא עצוב, מכיוון שאי אפשר להתמודד. כשאדם בוחר להסתכל על העולם אחרת, מיד הוא מתמלא חדווה.

'ולא ניתן רשות לעין לראות', העובדה שאנחנו לא יכולים לראות את המזיקים היא גופא העונש, והתוצאה היא שאנחנו נמשיך לחיות בתסביכים שלנו. לעומת זאת, כשאדם בוחר לבחור טוב, העולם נעשה בהיר, ואז הוא רואה את מעמקי הרע, והוא רואה את המזיקים. פסיכולוג לא יכול לראות את המזיקים, הוא רואה רק את עצמו ואת הסיבוכים שלו. האדם שבוחר בטוב כן רואה את מעמקי הרע מול העיניים שלו, אבל הוא רואה גם את מעמקי הטוב. דבר נוסף הוא רואה, שיש לו בחירה חופשית – 'וזהו כח הבחירה הנפלא מאד בעוזה, שנגמר בעצם על ידי עזרתו של הקב"ה, ולולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו' – הקב"ה הוא זה שעושה את זה.

סיכום

הצדיק מתחיל בכך שהוא בחר בטוב, אחר כך הוא גם ביטל את הטוב הפרטי לגבי הטוב הכללי. הוא כבר לא מתענג על ה', אלא עושה נחת רוח. הפועל היוצא של התופעה הזו הוא שהאדם פתאום רואה שהוא נמצא בעולם של הרים, עולם של כוחות אדירים. אם כך, איך אפשר לנצח הרים? אפשר, התעודה מנצחת. התעודה איננה רק השכלה, אלא כוח מוסרי

²⁰ הרמב"ם נותן חלוקה בין שני סוגי 'השגחות'. ה'השגחה הפרטית' מופיעה רק אצל צדיקים, ואילו כל שאר העולם נתון תחת 'השגחה מינית', שהיא השגחה כללית על כל המין. (מורה נבוכים, חלק ג, פרקים יז-יח).

שיש לאדם²¹, היא השכר שלו. כשאדם עובר ממפורסמות למושכלות, נחשף בפניו כל הערפל הדמיוני, ואז הוא רואה את האמת בכל הבהירות שלה, זה מפחיד כי הרע עובר לְדָבָר בעוצמות, אבל גם הטוב עובר לעוצמות אדירות – זו התעודה, והיא נותנת את היכולת להשתלט על הכוחות האלו ולנצח אותם. לרשע הקב"ה סילק את היכולת לראות את התעודה.

יוצא שהעונש של הרשע שהוא חי את הדמיון, זו עבדות נוראית. האדם בעצם מוגבל למפורסמות, ולא רק למפורסמות שלו, אלא גם למפורסמות של אחרים, של אנשים שרק רוצים ליהנות. בדיוק כמו שכולם מושא הנאה בשבילו, כך הוא מושא הנאה של אחרים; כל המקום שלו נמוך.

שאלה. מה יכול לעשות אדם שחי בעולם של המפורסמות, לפני שנגלית לו התעודה של הטוב, מה נותן לו את הכוח לבחור בטוב?

תשובה. הצדיק והרשע מתחילים מאותו מקום, אף אחד לא אמר לרשע להיות רשע, הוא צריך לבחור להיות צדיק, להתענג על ה'. גם לאדם שנמצא בעולם של מפורסמות יש את החופש לבחור להתענג על ה' ולחפש את העונג שיש בטוב (למשל בהשכלה ובהבנה), באיזה שהוא שלב הוא מפסיק להיות 'כובש' ומתחיל להיות 'ישר'²², ההתענגות על ה' נהפכת לעשיית נחת רוח. זהו צעד שבא כחלק מגדלות התורה שלו. אז נגלת לו המגמה הכללית של העולם.

ההתענגות על ה' היא דעת אלוקים, היא משחררת את האדם מהדמיונות ומהמעגלים של העצבות שהוא נמצא בהם. דעת אלוקים פועלת כמו אש ששורפת את כל הדמיונות של האדם. בסופו של דבר מתגלה האוצר, ממדי העומק של המציאות.

מימד העומק של המציאות הוא היחס לעולם הבא (הוא נקרא גם 'המעייין של הבינה'), במקום המלחמות והמאבקים של עולם הזה (שכנים, חברים, משפחה וכד'), מתגלים מימדים אובייקטיביים, מתגלית תשובה עליונה – מבט של עולם הבא. עולם הבא לא מופיע רק אחרי שאדם נפטר מהעולם, הוא נמצא כשאדם לומד השכלות אלוקיות ומתענג עליהן. אז הוא נעשה משכיל אלוקי. ככל שאדם נעשה יותר משכיל אלוקי, זה נותן לו יותר כוח. ככל שהכוח הזה הולך ומתגבר, באה גם הבחירה והיכולות של האדם.

²¹ עיין הערה 11 (לאה).

²² צריך להבין את ה'כובש' כעוצמה ויכולת, וזה מועצם והופך ל'ישרות'. [א.ש.ל.] [עולת ראייה ב, עמ' יז, 'אור זרוע לצדיק'. מאמר 'הדרור'].

ואילו הרשע תמיד יישאר בעולם של המפורסמות, יכול להיות שהוא משתמש בכוחות עומק ובכוחות של השחתה, אבל הוא לעולם לא יראה את התעודה הכללית, הוא תמיד יישאר במפורסמות. אמרנו שגם לרשע יש שתי מדרגות, אחת שהוא חי רק בדמיון, ואחת שהוא עובר ומשתמש בכוחות אדירים שיש במציאות להרע, אבל תמיד הוא יישאר במפורסמות, הוא לא יכול לראות את התעודה. בעוד שלבעל ההשכלה, יש את הכוח לראות את העולם בעוצמות שלו. בהתחלה זה מבהיל כי הוא רואה עוצמות של תהומות, אבל באותה מידה הוא רואה את העוצמות של הטוב – השכר שלו הוא החופש, הקב"ה נתן לו את היכולת לראות, לעבור מהשגחה המינית להשגחה הפרטית.

הנקודה היא שתמיד יש לאדם חופש, בהתחלה הוא קטן ומסתובב סביב עצמו – 'להתענג על ה'. אבל ככל שמעגל הדעת של האדם גדל, גם עוצמת החופש נעשית חזקה יותר, עד שהוא חש שהחופש שלו מקיף את כל המציאות. הכל תלוי בבחירתו, והמצב הזה ממלא אותו חדווה.

ושרו של עשו המתאבק עם יעקב, טרם שעלה השחר אין לו רשות כלל לגלות את שמו, כי אם משיב למה זה תשאל לשמי. שכיון שתעשה למטרת השם, היינו התעודה שהיא חפץ טוב, כבר לא יצא זה התכלית המכוון מהרע לעמקו.

אם שרו של עשיו היה מגלה את השם שלו, הוא היה נעלם, לכן הוא לא רצה לגלות מיהו.

על כן הקב"ה באמת מעצים כחם של צדיקים לעשות רצונו.